Un neobosit propagator al lui Eminescu şi al valorilor culturale româneşti în lume: Nicolae Iorga

Lucia OLARU NENATI[1]

Key-words: *Iorga*, *promoter*, *Romanian culture*, *Eminescu*

Deşi Nicolae Iorga a rămas mai degrabă în memoria colectivă prin atitudinea sa de-a anatemiza influenţa decadenţei Occidentului asupra culturii româneşte contemporane lui, notorie fiind acea bătălie de stradă provocată de el în faţa Teatrului Naţional din 13 martie 1904, ca protest contra reprezentării unei piese facile franţuzeşti, de fapt, el se străduia din răsputeri să atragă atenţia străinilor pe care dorea să-i convingă de valoarea spiritualităţii naţiunii sale, demnă de stima lumii. Nenumărate „arme" utilizează Iorga în acest adevărat război al său de cucerire a preţuirii lumii pentru cultura ţării sale. În primul rând, enorma sa disponibilitate lingvistică îl ajută în demersul – foarte dificil îndeobşte – de a scrie direct în alte limbi lucrări despre valorile majore româneşti. Un astfel de exemplu ne este oferit şi printr-o nouă reeditare a unei lucrări semnate de N. Iorga, având titlul *Arta şi literatura românilor. Sinteze paralele,* tradusă din limba franceză. Aceasta este una dintre numeroasele lucrări redactate de savant direct în alte limbi din seria celor destinate străinilor pe care Iorga dorea să-i atragă cu orice chip şi să le reveleze valorile poporului român. Cartea reiterează locul şi rolul pe care-l aveau arta şi literatura, luate laolaltă, în concepţia lui Iorga şi anume de „expresii contemporane ale aceleiaşi *vieţi sufleteşti*" ale unui popor – în cazul de faţă cel românesc – în chip de componente ale *permanenţelor istorice*, alături de altele de acest fel, alias *pământ*, *rasă* – înţeleasă în sensul antropologiei culturale -, popor sau naţie şi finalmente, de *idee*. Astfel, în viziunea sa această viaţă sufletească se exprimă adesea prin indivizi reprezentativi, respectiv creatorii, asupra cărora acţionează trinitatea: *mediu* (care domină personalitatea artistică), *trăsăturile permanente ale psihologiei omeneşti* şi *experienţa istorică a tradiţiei*.

Aceste concepţii fac parte dintr-un sistem mai larg de gândire a lui Iorga care încadra toate aceste lucruri în contextul lor general, într-o admirabilă şi cuceritoare coerenţă, căci niciun element luat de el în vizor nu rămânea izolat, fragmentar, în sine, toate asamblându-se în corpusul structurilor mai mari şi revelatoare. Astfel, conţinutul acestei lucrări se înserează alături de alte lucrări - obiective ale cercetărilor sale - în etajul superior a ceea ce a purtat titlul de *Histoire de Roumains et de leur civilisation* apărută la Paris şi Bucureşti şi tradusă, ca şi multe dintre lucrările sale, şi în alte limbi şi oferite spre lectură şi cititorilor altor naţiuni. Steaua polară a acestei întreprinderi a fost ideea unităţii şi originii profunde a artei şi

[1] scriitoare, Botoşani, România.

BDD-V2651 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:27 UTC)

literaturii române de-a lungul secolelor, ceea ce l-a călăuzit şi în demersul ierarhic superior al preocupărilor sale şi anume marea sa operă în zece volume *Istoria românilor*. Dar ceea trebuie reamintit celor de azi care, din păcate, trăiesc departe de miracolul personalităţii lui Iorga este că nici acest demers al său nu a reprezentat „staţia terminus", deşi mulţi l-au înscris sub eticheta de naţionalist feroce şi i-au inventariat acţiunile sale de apărare a culturii române drept xenofobe. Trebuie aşadar reamintit şi acestora, dar şi celor ce, cuprinşi de iureşul preocupărilor pragmatice şi adesea derizorii ale vieţii actuale, că N. Iorga a fost cel ce a tins în permanenţă către încadrarea acestei istorii şi sinteze a existenţei şi culturii româneşti într-un organism superior, şi anume ceea ce s-a numit „histoire de l'umanite", toată viaţa sa pregătindu-se pentru încercarea şi provocarea finală şi apoteotică, *Istoriologia*, aceea care trebuia să reformeze, de fapt, ştiinţa istoriei. Aşadar prin prisma acestor date se revelează faptul că, din nou, Iorga se dovedeşte azi a fi susţinătorul unei concepţii actuale *avant la lettre*, aceea globalizatoare, prefigurând aşadar tendinţa atât de pregnantă azi a globalizării.

Numai că această globalizare concepută de el ca o integrală a umanităţii nu se face prin anihilarea caracterelor etnice ale popoarelor cum, din păcate, înţeleg azi unii dintre promotorii globalizării, ci prin revelarea, sintetizarea, captarea şi promovarea trăsăturilor şi valorilor esenţiale ale unui popor (neam, naţie), în cazul de faţă, cel românesc.

Orice subiect ar trata el se apropie de acesta de pe poziţia celui ce deţine informaţii asupra întregului şi se poate de aceea mişca cu o admirabilă şi impresionantă lejeritate comparatistică urmărind şi reuşind de aceea să scoată în relief particularul definitoriu şi specific. Iată o mostră exemplificatoare:

> Ţăranul român este moştenitorul unei arte populare străvechi în opoziţie clară cu arta de un caracter naturalist îndrăzneţ şi înţelegător a peşterilor din Aquitania şi din Catalonia.Această artă procedează prin simplificare pentru a ajunge la tipuri eterne de caracter abstract geometric care au influenţat Grecia însăşi […]. Fie că e vorba de covoare, de cămaşă sau de fota purtată de femei, de bâta păstorului sau de împodobirea casei, a mobilei şi a uneltelor, a cingătoarei şi armelor războinicului, această artă a dominat orice efort către frumuseţe din partea românului netrecut prin şcoli şi ucenicii savante. I-am descoperit urmele în regiunile de la şes acolo unde această delicată muncă a femeilor de la ţară a încetat de multă vreme (Iorga 2009: 103–104).

Şi această lucrare, ca şi numeroase altele scrise direct în limbi străine, denotă ambiţia, proprie întregii lucrări ziditoare a lui Iorga, de-a construi cu adevărat o structură sintetică şi coerentă prin intermediul căreia cineva, în speţă, un străin, nu prea bogat în răbdare, să poată cuprinde „dintr-o privire" un univers despre care nu ştie prea multe şi care la sfârşitul lecturii să-i devină apropiat şi pe care să-l privească cu simpatie. La asta contribuie cu prisosinţă şi stilul lui Iorga, unic şi inconfundabil, căci aşa cum se ştie deja, dar se uită uşor, pe lângă toate celelalte, Iorga era şi un scriitor fascinant.

Convins întru totul că cea mai înaltă dintre valorile noastre naţionale o reprezintă opera şi personalitatea lui Eminescu, el întreprinde o primă micro exegeză în limba franceză dedicată acestuia, intitulată *L'ame roumain modern: le poet Michel Eminescu*, o primă sinteză micromonografică eminesciană în care se îmbină

BDD-V2651 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:27 UTC)

cu intuiție „Viața" şi „Opera" poetului în articulațiile lor flexibile, cu mult înainte ca G. Călinescu să facă acest lucru cu grandoarea-i cunoscută.

El este şi aici preocupat de cunoaşterea de către Occident, în cazul de față, de către francezi, a operei eminesciene, acesta fiind şi scopul acelui amplu eseu, „să informăm publicul francez asupra aceastei puternice manifestări de creație poetică a unei națiuni înrudite şi prietene, care a fost opera poetului român" (Iorga 1981: 290), de–a da „o explicare psihologică a acestei poezii, cu totul nouă prin mişcătoarea ei sinceritate şi prin avântul său îndrăzneț" (*ibidem*: 291). Acest text a fost inițial tradus şi publicat în 1922 în *Revista Moldovei* din Botoşani, publicație care prezenta astfel cititorilor săi în mod elocvent, fața literaturii române pe care o arăta Nicolae Iorga străinătății, demonstrând că acesta se străduia din răsputeri să stea drept în fața acesteia în fruntea valorilor culturii româneşti pe care voia să le integreze în lume.

Demersul său începe printr-un excurs istoric introductiv asupra evoluției literaturii române sub influența franceză, „căreia n–aş şti să-i fixez un rol destul de mare în dezvoltarea literelor româneşti din epoca noastră" (Iorga 1981: 291), arătându-i-se însă păguboasa degenerare de mai târziu, infuzia de diminutive de sorginte fanariotă ş.a. Urmează apoi, ca o poveste pentru uzul şi impresionarea străinilor, istoria venirii pe lume în Botoşani, „oraş bogat în livezi, în grădini cu tarlale străvechi, cu mari şi vechi biserici şi cu amintiri istorice", a lui Eminescu, „şcolar rău, fiu scăpat de curând de sub tutela părintească, veşnic căutător nestatornic de lucruri imposibile de-a lungul unei vieți care îl dezgusta" (Iorga 1981: 291) şi care, „chiar dacă n-a încercat din adolescență toate meseriile, a trecut în orice caz prin toate avatariile propriilor sale capricii" (*ibidem*: 291). Vine la rând, relatată în stilul unic al lui Iorga, în care parcă se aude sunetul glasului său rostind vorbele cu ecou înalt, descrierea, am spune, antologică şi aproape de loc cunoscută azi în eminescologie, a acestui periplu existențial eminescian, din care mai totul merită citat şi se pot anevoie preleva, din rațiuni de spațiu, numai cîteva mostre.

Plecând din Cernăuți, unde „fusese cucerit de marii romantici ai Germaniei – de Heine, fără ironia sa şi Lenau, fără izolarea lui, în timpul călătoriilor sale, făcu mai ales cunoştință cu viața populară românească din toate regiunile ocupate de neamul său" (Iorga 1981: 291). Se prezintă apoi peregrinările sale cu trupele de teatru, timp al scrierii primelor versuri influențate de moda timpului cu suspine lamartiniene şi, mai ales, blesteme byroniene, de care „se vindecă tocmai la Viena" unde-l trimite „autoritatea unui tată aspru" să studieze. Arătând schimbarea petrecută în evoluția lui literară la Viena, el narează conținutul poeziilor scrise atunci, începând cu *Venere şi madonă,* profunzimea imaginilor create atunci, săgețile aruncate spiritului vremii prin *Epigonii,* pentru a glorifica „gândurile sfinte, convorbirea cu idealuri". Aşadar, Iorga încearcă să-i urmărească, să-i pună în relief dinamic „puternica inspirație poetică" a acelor ani, notând descrierea măreață a Egiptului niciodată văzut, decât în închipuire, lungile aripi de umbră din *Înger şi Demon,* icoana turburărilor din *Împărat şi proletar*, relevând pe larg geneza acestor poeme, cota de originalitate a poetului în asimilarea influențelor timpului său.

Iorga mai subliniază o cauză puternică ce l-a depărtat pe poet de aceste preocupări şi care a dat „spiritului său un resort permanent de energie creatoare (nota bene!), mai mult decât veşnica tăgăduire opusă vieții însăşi în principiul ei inițial" (Iorga 1981: 295). Această cauză esențială este Dragostea. Apoi urmează o descriere

BDD-V2651 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:27 UTC)

a acestei iubiri, transfigurată în operă, cu totul diferită de proiecția contemporanilor asupra Veronicăi, în chip de femeie bovarică şi condamnabil infidelă, descriere care-l arată pe Iorga, încă o dată, drept spirit de altitudine afină Poetului, capabil de intuiții pe care scrisorile descoperite acum, dintre el şi Veronica, le confirmă întocmai, de parcă istoricul le-ar fi citit de pe atunci.

> Veronica religiunii inimii sale se iveşte în pustiul vieții lui albă ca zăpada iernii, dulce ca o zi de vară. Demon cu ochii mari, ea se înfățişează ca o altă încorporare a îngerului său păzitor, căci „tu...tu eşti el". Ea îl chemă în adâncimile ascunse ale acestei naturi române, ale acestei bătrâne păduri pustii care de aici înainte va fi adăpostul fericirii sale şi scăparea de suferințe. Veronica seamănă puțin cu doamna medievală care-şi părăseşte castelul ca să cutreiere potecile, călare alături de cel care o răpeşte. Florile de tei, a căror cădere înceată el va dori s-o simtă pe mormântu-i, se răspândesc în ploaie de sus pe buclele bălaie. Lacul romantic nu lipseşte şi mâna albă seamănă flori roşii în undele lui. Visul codrilor de fagi îi cuprinde în taina lui (Iorga 1981: 295).

Apoi urmează evocarea singurătății, a suferințelor eminesciene produse în primul rând „din cauza fatalităților de neînlăturat ale marii iluzii despre lume", dar şi izvorâte din iubire. Se invocă lacul, sentimentul său de bătrânețe extremă, chemarea pădurii eterne, a oceanului de gheață care-i stârneşte blestemele strămoşilor, ce se pot îndrepta şi contra mamei pe care a iubit-o, terifianta adresare către Părinte de a-l răsplăti pe cel ce-i va arunca inima la câini; aşadar „rânduri care statornicesc o înfățişare măreață" (Iorga 1981: 296) dar care nu-i pot încă stăvili puterea creației care mai dă la iveală poemele *Călin* şi *Strigoii*, poeme care dovedesc o „adâncă cunoaştere a […] caracterului legendelor" țării sale, căci „tălmaciul poetic al firii lăuntrice a unei națiuni se formase. El avea tot ceea ce-i trebuia să se mențină ca unul din cei mai mari poeți ai epocii sale" (*ibidem*: 297). Urmează tabloul frământărior sale şi al cauzelor ce l-au împiedicat să rămână doar atât:

> tragedia dragostei sale, influența prietenilor ce l-au atras în politică, pe care o socotea ca o luptă fără răgaz şi fără milă pentru izbânda principiilor nestrămutate care se pot rezuma aşa: slăvirea purității rasei, cultul tradiției şi, mai ales, ura contra frazelor liberale (*ibidem*: 297).

În acest prezent pe care-l fulgeră cu blestemele sale, el munceşte epuizant la *Timpul*, dar crează şi *Scrisoarea III*, cu bătrânul şi demnul domnitor, constrastând puternic cu figurile prezentului. Numai o dată, scrie Iorga, înainte de a-şi cânta moartea la marginea mării, Eminescu „îşi regăseşte seninătatea măreață ca să ne înfățişeze drama dragostei sale în simbolul Luceafărului", prin care „devenise el însuşi înainte de a intra în întunericul nebuniei şi al morții" (*ibidem*: 298).

Preocuparea lui Iorga pentru revelarea şi propagarea operei şi personalității eminesciene nu lipseşte nici din marile sale intreprinderi, din cursurile sale universitare, din marile sale sinteze de istorie, din *Istoria literaturii române* ediția din 1925, şi, desigur din *Istoria literaturii românești contemporane* şi multe altele. De altfel, e momentul potrivit să relevăm şi că Iorga este cel care, printre primii, intuieşte anvergura universală şi valențele mai largi decât cele poetice ale lui Eminescu aşa precum reiese din sintagma „Expresia integrală a sufletului

BDD-V2651 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:27 UTC)

românesc", pe care o regăsim chiar în titlul unui capitol din marea sa *Istorie a literaturii româneşti.* El spune:

> Poetul acesta n-a fost numai poet…care să fii vânat tablouri, senzaţii, sunete. […] El a fost cel puţin în aceeaşi măsură un cugetător, un luptător, un profet – da, un profet ca profeţii vechii Iudee, biciuind şi arzând, de o parte sfătuind şi revelând de alta, în numele aceluiaşi Dumnezeu al înţelepciunii (Iorga 1981: 83).

Sau, în alt context: „Eminescu e om mare al naţiei, ceea ce este poate mai mult decât un poet genial" (Iorga, *Cuvântare ţinută la dezvelirea statuii lui Mihai Eminescu la Galaţi*, în Iorga 1981: 112).

Un rol de importantă prioritate îi revine lui Iorga în privinţa utilizării moştenirii eminesciene, el fiind acela care a afirmat că orice cuvânt al lui Eminescu trebuie publicat, („orice a rezultat din necontenita activitate a acestui suflet ales merită să fie cunoscut"), luând seama la faptul că Eminescu, deşi n-a publicat paginile rămase în manuscris, „dar nici nu le-a distrus, căci ştia bine că sunt în ele diamante care aşteaptă numai ceva mai multă tăietură pentru a străluci deplin" (*ibidem*: 15). Cei ce cunosc arealul eminescolgiei ştiu că din acest punct de vedere el a întemeiat astfel o cale de conduită, la antipodul căreia s-a situat, de pildă, G. Ibrăileanu (şi el aflat acum în anul 140 de la naştere!), cel care a condamnat cu indignare până şi fapta lui Maiorescu de-a fi încredinţat Academiei manuscrisele eminesciene pe care „mai bine le încuia domnia sa cu şapte lăcate".

De fapt cea mai remarcabilă funcţie a lui Iorga în această neobosită misiune autoasumată de-a nu lăsa să se decoloreze imaginea lui Eminescu este aceea ce-a putut fi calificată drept *diplomaţie culturală*, el fiind un ambasador al întregii culturi române din care Eminescu nu putea lipsi. A făcut şi aici tot ce era supra–omeneşte să facă, a scris şi a inclus studii substanţiale în sinteze internaţionale, adevărate micromonografii ale lui Eminescu, a ţinut strălucitoare conferinţe în multele limbi pe care le stăpânea fluent, ducând astfel faima poetului la New York, ca şi la Paris, la Roma sau Milano, la Berlin sau Istambul, la Varşovia, Cracovia şi în multele universităţi unde era invitat, aplaudat ori încununat cu titlul de *doctor honoris causa*. De menţionat că *Revista şcolii* de la Botoşani publică un reportaj splendid semnat de Tiberiu Crudu despre extraordinara vizită a lui Iorga în America care a produs o impresie extraordinară atât românilor emigranţi cât şi americanilor prin anvergura şi energia sa luminată, prin cultura sa debordantă şi prin patosul său inconfundabil.

Să ne amintim şi că printre cursurile ţinute la Sorbona în beneficiul unui public numeros şi plin de emoţie, Iorga ţine un curs despre *Romantismul în sud-estul Europei* şi desigur, despre Eminescu, prezentându-l drept cel mai important reprezentat al acestui curent în România, dar şi cel mai înalt spirit în sud-estul Europei. Păstrând proporţiile, semnatara acestor rânduri a susţinut după mulţi ani, un curs despre romantismul românesc la Universitatea de excelenţă din Konstanz, Germania, folosind, de asemenea, prilejul, după modelul lui Iorga, pentru a comunica celor 250 de studenţi că în literatura română există un mare poet european pe care este obligatoriu să-l cunoască. Şi în cursul de cultură şi civilizaţie românească, susţinut tot acolo, i-am evocat pe cei trei mari ai Botoşanilor: Eminescu, Enescu, Iorga, astfel încât o tânără din Italia a exclamat că acest oraş care apare drept loc de naştere al celor trei titani e „una vera Firenze rumena". Pe de altă

BDD-V2651 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:27 UTC)

parte, auzind despre uriaşul număr de cărţi şi articole semnate de Iorga şi de universităţi din lume care l-au omagiat şi desemnat drept *doctor honoris causa*, un tânăr german a exclamat „aber das ist ein echt übermensch!"

Printre exemplele de acest fel, amintesc aici şi de primul volum de traduceri ale poemelor eminesciene în limba engleză realizat de Silvia Pankhurst, prefaţat de Bernard Shaw, la care se adaugă introducerea semnată de N. Iorga. Dar demersurile sale de propagare a universului eminescian, de revelare a valorii sale majore sunt numeroase şi neobosite atât in interiorul culturii române, cât şi pe plan internaţional.

De fapt, dacă privim din unghiul actualităţii, putem încadra *avant la lettre* aceste demersuri ale lui Iorga, într-un concept propriu zilelor noastre, ceea ce azi s-ar numi un *proiect cultural,* un construct de mare anvergură destinat finalmente încadrării culturii noastre în marea cultură universală, demonstrându-se în acest scop deplina ei legitimitate. Prin aceasta Iorga se arată a fi fost un precursor şi un promotor neprețuit al acelei atât de vehiculate sintagme actuale, „imaginea României în lume".

Astăzi, deşi în nenumărate universităţi şi institute ale lumii lucrează şi studiază numeroşi studenţi, doctoranzi, doctori şi specialişti români de cea mai înaltă calificare, excelenţi vorbitori ai limbii de adopţie sau chiar poligloţi, apreciaţi temeinic în mediile lor de către colegi şi superiori ierarhici, deşi artişti şi oameni de cultură excepţionali activează substanţial în întreaga lume, aceste laturi şi exemple nu sunt de loc preluate şi popularizate de mass media care preferă să exploateze cu exasperantă obstinaţie doar aspectele sordide, degradante ale identităţii româneşti.

Această situaţie critică în care se află azi imaginea identitară românească în lume pune într-o acută lumină actualizantă valoarea exemplului lui Nicolae Iorga, pe care se cuvine să-l redescoperim, să-i propagăm meritele şi, chiar, înţelegând că el a fost o anomalie pozitivă, un om neobişnuit, un titan, depăşind limitele normalităţii, deci de neegalat, să încercăm totuşi a-i urma exemplul ca unul necesar şi de neprețuit în adevăratul război de imagine în care se află naţiunea noastră în ultimii ani.

Bibliografie

Bulgăr 1976: Gheorghe Bulgăr, *Pagini vechi despre Eminescu*, Bucureşti, Editura Eminescu.

Eminescu 1929: Mihail Eminescu, in *Antologie de la litterature roumaine des origines aux XXe siecle*. Traduction et extrait des principaux poetes et prosateurs. Introduction historique et notices par N. Iorga et Septime Gorceix, Paris, Librairie Delagrave.

Iorga 1919: Nicolae Iorga, *Câteva cuvinte pe care le-aţi dorit despre Eminescu*, în „Junimea Moldovei de Nord", Botoşani, nr. I, 28 iunie.

Iorga 1922: Nicolae Iorga, *L'ame roumain modern: le poet Michel Eminescu*, în „Revue bleu", Paris, LX, nr. 15, 5 august.

Iorga 1929: Nicolae Iorga, *Istoria literaturii româneşti. Introducere sintetică*, cap.VII *Expresia integrală a sufletului românesc: Mihai Eminescu*, Bucureşti, Editura Pavel Suru.

Iorga 1930: Nicolae Iorga, Introduction la *Poemes* of Mihail Eminescu, translated from Rumanian and rendered into the original Metres by Sylvia Pankhurst and I.O. Stefanovici. With a Preface by G.B. Shaw, Kegan Paul Publishing House, London.

BDD-V2651 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:27 UTC)

Iorga 1981: Nicolae Iorga, *Eminescu*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, note şi bibliografie de Nicolae Liu, Colecția Eminesciana, Iaşi, Editura Junimea.
Iorga 2009: Nicolae Iorga, *Arta şi literatura românilor. Sinteze paralele*, Ediție, prefață şi note de Andrei Pippidi şi Lidia Simion. Traducere din limba franceză de Lidia Simion, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Olaru Nenati 2010: Lucia Olaru Nenati, *O nouă apariție editorială din bibliografia lui N. Iorga*, în „Caietele Iorga", nr 2-3, anul III, Cluj Napoca, Editura Argonaut, p. 43.

An Active Promoter of Eminescu and of Romanian. Cultural Values Worldwide: Nicolae Iorga

The great Romanian scholar Nicolae Iorga, was the author of hundreds of books and thousands of articles, a historian, journalist, literary historian, playwright, founder of cultural institutions, doctor honoris causa at many universities, politician, and a well known celebrity, who dedicated his energy to the wellbeing of the community. Among his many interests, he promoted Romanian culture worldwide, in many ways, as well as Mihai Eminescu's work, whom Iorga considered to be the most representative Romanian creator of universal rank. The current study explores this aspect of Iorga's activity.

BDD-V2651 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:27 UTC)